

ОСНОВНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Т.Г. Гуковська

У статті аналізуються основні наукові положення про моделювання педагогічних процесів та визначаються основні методологічні підходи до моделювання процесу формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей.

В статье анализируются основные научные положения о моделировании педагогических процессов и определяются основные методологические подходы к моделированию процесса формирования эмоционально-чувственной сферы студентов гуманитарных специальностей.

Постановка проблеми у загальному огляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Моделювання педагогічних систем є одним з найважливіших завдань сучасної педагогіки і психології, оскільки зростає значущість проектування і впровадження нових інноваційних технологій, що відповідають передовим теоретичним ідеям вітчизняної науки. Моделювання – це процес створення ієрархії моделей, в яких навчально-виховний процес моделюється в різних аспектах і різними засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Доцільність та ефективність використання методу моделювання в педагогічній науці обґрунтоване в працях В. Афанасьєва, В. Венікова, Б. Глинського, В. Монахова, І. Новик, Г. Суходольського, В. Штофф та ін. [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. Аналіз праць цих та інших фахівців дозволив визначити кілька принципових положень, суттєвих для нашого дослідження.

Моделювання – це побудова і вивчення моделі реально існуючих предметів, явищ і конструйованих об'єктів. Можливість моделювання, тобто перенесення результатів, одержаних в ході побудови і дослідження моделей на оригінал, оснований на тому, що модель в певному значенні відображає (відтворює) які-небудь його сторони і передбачає наявність відповідних теорій або гіпотез, що вказують на рамки допустимих при моделюванні спрощень. Крім того, моделі використовуються для визначення чи уточнення характеристик і раціоналізації способів побудови видів конструйованих об'єктів.

Ефективність моделювання залежить від початкових теорій і гіпотез, що вказують на межі допустимих при моделюванні спрощень. Дуже важливою проблемою є проблема адекватності моделі.

Для опису ефективності моделювання в педагогіку введено спеціальне поняття – педагогічна валідність, яке близьке до достовірності, адекватності, але не тотожне їм. Педагогічну валідність обґрунтовують комплексно: концептуально, критеріально і кількісно, оскільки моделюються, як правило, явища багатofакторні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

В педагогічній науці моделювання використовується для вирішення таких завдань, як: а) оптимізація структури навчального матеріалу; б) поліпшення планування навчального процесу; в) управління пізнавальною діяльністю; г) управління навчально-виховним процесом; д) діагностика, прогнозування, проектування навчання [8, с. 67].

Аналіз наукової літератури з проблем педагогічного моделювання і проектування дозволив дійти висновку про основні етапи процесу моделювання системи формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей. На нашу думку, вони повинні бути такими:

1. Вибір методологічної основи для моделювання системи. В сучасних умовах вищої професійної школи такими підставами обґрунтовано можуть бути: цілісний підхід, діяльнісний, синергетичний, ресурсний, особистісно-орієнтований, контекстний, компетентнісний. .

2. Чітке формулювання мети моделювання та завдань, що відповідають їй на кожному етапі педагогічного процесу.

3. Збирання та селекція інформації необхідної для досягнення мети та розв'язання завдань формування почуттєво-емоційної сфери студентів гуманітарних спеціальностей.

4. Визначення структури моделі, змісту кожного структурного компонента, виявлення залежностей між ними, визначення динаміки їхнього взаємовпливу та взаємодоповнення.

5. Реалізація розробленої педагогічної моделі у формуючому експерименті.

6. Аналіз й інтерпретація отриманих результатів апробації моделі, висновки та рекомендації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Дана стаття присвячена розв'язанню проблеми визначення основних методологічних підходів до моделювання процесу формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Як провідні методологічні підходи, на основі яких здійснювалося моделювання, були вибрані цілісний підхід, діяльнісний, синергетичний, ресурсний, особистісно-орієнтований, контекстний, компетентнісний.

Науково описати, змоделювати і реалізувати процес формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей, на наш погляд, можливо тільки на основі базового методологічного принципу дослідження складноорганізованих систем – цілісного підходу, основою якого є категорія цілого як універсальна соціальна цінність, властива не тільки системі формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей, але й системі виховання у вищій школі в цілому, а взагалі і всьому соціуму.

„Цілісність” - це найбільш повна характеристика системи формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей з таких причин:

через специфіку виховного процесу у ВНЗ (складовою якої є система формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей), оскільки йдеться про становлення цілісної особистості майбутнього фахівця, яка реалізується як у ВНЗ, так і за його межами;

у зв'язку з тим, що система виховання у ВНЗ покликана моделювати соціальне, культурне, професійне середовище в основних його проявах, йдеться не про повний „зліпок” системи формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей у ВНЗ з навколишнього середовища, тобто суспільства, а про те, що суспільство демонструє і пропонує набір якісних характеристик емоційно-почуттєвої сфери свого життя. Ступінь адекватності їх відтворення у системі формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей у ВНЗ може виступати мірою виконання останнім своїх соціальних функцій;

тому що „цілісність” – категорія граничного рівня абстракції і найнадійніша якісна характеристика будь-якого соціального явища, у тому числі і системи формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей у вищих навчальних закладах.

В зв'язку з цим цілісний підхід розуміється як система підходів – синергетичного, діяльнісного, системного і особистісного в їх єдності. Використання при моделюванні системи формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей тільки одного з названих підходів приведе до поелементного, функціонального її розгляду. Кожний з цих підходів виконує властиві йому функції, що дозволяє уникнути однобічності, фрагментарності при вивченні, моделюванні і проектуванні системи формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей, яка має стати органічною частиною системи підготовки фахівця в цілому.

Дуже важливою методологічною підставою моделювання системи формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей є системний підхід. Коли мова йде про систему, то мають на увазі складене з частин з'єднання, ціле, сукупність елементів, які знаходяться у взаємозв'язку, взаємодії один з одним, утворюючи єдине ціле. Причому властивості системи не зводяться до суми властивостей і якостей елементів, що входять до її складу. Кожна частина системи має якості, які втрачаються, якщо відділити її від системи [9, 10, 11, 12, 13, 14, 15].

Педагогічні об'єкти характеризуються не тільки ознакою системності, складності та цілеспрямованості. Вони за своєю природою ще й „діяльнісні”. Г. Щедровицький характеризує професійну діяльність педагогів, лінгвістів і мовознавців, як соціотехнологічну. Діяльність у вказаних професіях здійснюється на двох рівнях: нормативному і рефлексивному. Нормативний передбачає побудову і реалізацію на практиці деякої ідеальної моделі, декларованої соціумом. На рівні рефлексії здійснюється діяльність по зверненню відповідності створеної моделі тієї або іншої об'єктивної реальності.

Синергетика описує особливості еволюції складних відкритих систем, провідним принципом існування яких є самоорганізація, здійснювана на основі постійної і активної взаємодії цих систем із зовнішнім середовищем. З позицій синергетичного підходу, модель формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей характеризується такими особливостями:

– відкритістю – між освітніми установами і їхнім оточенням існують певні взаємозв'язки, які повинні бути організовані за типом діалогу;

– динамічністю (конкретна модель безперервно адаптується до умов, що змінюються) і складністю;

– невизначеністю – взаємодія створеної моделі з іншими системами детермінована лише частково;

– автономністю – здатність моделі визначати для себе межі, які дозволяють їй створити свій образ за внутрішніми правилами і протистояти зовнішньому дестабілізуючому тиску.

Таким чином, з позиції синергетичного підходу, модель формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей є самокерованою цілісною системою, що забезпечує свій розвиток за рахунок активного використання як внутрішніх ресурсів, так і можливостей, визначуваних умовами зовнішнього середовища.

Абсолютно закономірним є використання при розробці моделі ідей ресурсного підходу. В сучасній літературі ресурси в узагальненому вигляді розглядаються як умови, необхідні для реалізації яких-небудь процесів. По відношенню до особистості студента, що є суб'єктом освітнього процесу в умовах ВНЗ, можна

виділити зовнішні і внутрішні або індивідуальні ресурси (тобто властивості самої особистості). До зовнішніх ресурсів можна віднести знання педагога, засоби масової інформації, технічні засоби навчання, підручники, лабораторії і т.д. В контексті розвитку емоційно-почуттєвої сфери студентів безперечний інтерес являють саме внутрішні індивідуальні ресурси, які і є джерелом даного розвитку.

Урахування індивідуальних ресурсів студентів полягає в їх виявленні, ефективному використанні і забезпеченні умов для їхнього розвитку. Можна затверджувати, що модель формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей, що розробляється, з одного боку, вимагає для своєї реалізації певних ресурсів (базових), а з іншого – може бути джерелом нових ресурсів (що генеруються). Таким чином, сутність організації моделі на основі ресурсного підходу полягає в створенні таких умов взаємодії їх суб'єктів, завдяки яким розвиток буде максимально можливим для кожного.

При створенні моделі формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей необхідне використання особистісно-орієнтованого підходу, згідно з яким пріоритетним є розвиток ціннісно-емоційної сфери особистості, її особистісних відносин до світу, діяльності, її особистісна позиція. Провідні ідеї особистісно-орієнтованого підходу стосовно побудови моделі полягають в наступному:

- студент – суб'єкт життя, а не тільки навчання, отже, навчання у ВНЗ повинне бути наповнене особистісними значеннями, цінностями, відносинами, емоціями;
- підтримка індивідуальності і неповторності кожного студента;
- учасники педагогічного процесу повинні володіти способами особистісного саморозвитку; педагогічний процес повинен бути спрямований на формування життєво значущих знань, умінь та емоцій, необхідних студентам для безперервного саморозвитку;
- формування готовності студентів до рішення життєво важливих проблем – провідне завдання особистісно-орієнтованого навчання;
- виявлення особливостей суб'єктного досвіду кожного студента;
- наявність різноманітного освітнього середовища у вищій школі, що дозволяє проектувати подальший особистісний розвиток студента;
- педагогічні технології особистісно-орієнтованого навчання є авторськими, створюваними з урахуванням освітніх можливостей студента і особливостей гуманітарного профілю навчання.

Таким чином, з позиції особистісно-орієнтованого підходу до формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей, ця співпраця суб'єктів педагогічного процесу направлена на досягнення поставлених цілей, які пов'язані із задоволенням потреб і запитів кожної особистості в розвитку своєї почуттєво-емоційної сфери.

Контекстний підхід направлений на дослідження особливостей формування емоційно-почуттєвої сфери студентів з урахуванням їхньої майбутньої професії. Контекстне навчання – це таке навчання, в якому за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем накладене на канву цієї діяльності (А. Вербицький [16]). Поняття „контекст” тут є смислоутворюючою категорією, що забезпечує рівень особистісного включення пізнання і оволодіння майбутньою професійною діяльністю студентами в процес формування їхньої емоційно-почуттєвої сфери: ступінь власної активності студентів в процесі профільного навчання напряму визначає успішність їхньої подальшої професійної діяльності.

Висновки. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Ми розглянули основні методологічні підходи до моделювання процесу формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних спеціальностей. Потребують детального аналізу ще й питання визначення принципів такого моделювання, структурний склад моделі тощо.

Література

1. Афанасьев В. Г. Моделирование как метод исследования социальных систем / В. Г. Афанасьев // Системные исследования. Ежегодник. – 1982. – С. 26-46.
2. Веников В. А. Теория подобия и моделирования [Текст] / В. А. Веников. - М.: Высшая школа, 1986. - 480 с.
3. Моделирование как метод научного исследования / [Глинский Б.А., Грязнов Б.С., Дынин Б.С., Никитин Е.П.] - М.: МГУ, 1965. - 248 с.
4. Монахов В. М. Педагогическое проектирование - современный инструментальный дидактических исследований /В. М. Монахов // Школьные технологии. – 2001. – №5. – С.75-89.
5. Новик И. Б. О моделировании сложных систем: (Философский очерк) / И. Б. Новик. - М.: Мысль, 1965. - 335 с.
6. Суходольский Г.В. Математические методы в психологии / Г. В. Суходольский. - М.: Гуманитарный Центр, 2004. – 284 с.
7. Штофф В. А. Роль модели в познании / В. А. Штофф. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1963. - 128 с.

8. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: в 2 кн./И. П. Подласый. - М.:Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. -Кн.1. Общие основы. Процесс обучения. –574 с.
9. Эволюция понятия системы / Е. Б. Агошкова, Б. В. Ахлибинский // Вопросы философии. – 1998. – № 7. – С. 171-179.
10. Уемов А. Н. Системный подход и общая теория систем / А. Н. Уемов. – М., 1978. –272 с.
11. Садовский В. П. Основания общей теории систем / В. П. Садовский. – М., 1973. – 157 с.
12. Ильин В. С. Формирование личности школьника / В. С. Ильин. – М.: Педагогика, 1994. – 144 с.
13. Каган М. С. Системный подход и гуманитарное знание / М. С. Каган. – Л., 1991.
14. Гинецинский В. И. Педагогические знания как методологическая и теоретическая проблема: автореф; дис. на соискание степени д-ра пед. наук / В. И. Гинецинский. – Л., 1988. – 34 с.
15. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / Беспалько В.П. – М., 1995. – 336 с.
16. Вербицкий А. А. Концепция знаково-контекстного обучения в вузе / А. А. Вербицкий // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. – С. 31-39.